

DE PRIJS VAN EEN GROEN EUROPA ▾

© Fenna Jensma

INTERVIEW · 25 DECEMBER 2022 · ⌚ 12 MIN

Burgers hebben hoop en visie nodig voor de energietransitie, zegt hoogleraar omgevingspsychologie

BIRTE SCHOHAUS

Hoewel het een halve minuut voor twaalf is, kunnen we het tij nog keren en de klimaatdoelen halen, stelt gedragspsycholoog Linda Steg. Ze schreef mee aan het meest recente rapport van het IPCC over klimaatverandering. Burgers zijn meer geneigd iets voor het klimaat te doen dan we vaak denken, blijkt uit haar onderzoek. Maar dan moeten bestuurlijke hobbels en praktische barrières wel uit de weg worden geruimd. ‘Zonder acceptatie en gedragsverandering van de burgers komt de energietransitie niet van de grond.’

De energietransitie is een ongekende opgave. Het landschap gaat veranderen, nieuwe technologie wordt ontwikkeld en burgers moeten hun energieverbruik en consumptiegedrag aanpassen. En niet te vergeten: het wordt duur. De omvang van deze opgave kan burgers moedeloos maken.

Toch zijn veel mensen bereid te veranderen, maar dan moeten ze er wel bij worden geholpen, stelt gedragswetenschapper Linda Steg. Ze doet al jaren onderzoek om te begrijpen wat burgers stimuleert om milieuvriendelijker te leven. Ze kijkt naar het gedrag van individuen, maar ook naar de wisselwerking tussen beleid, technologie en persoonlijke motivatie. ‘Zonder acceptatie en gedragsverandering van de burgers komt de energietransitie niet van de grond,’ zegt ze. Aan Follow the Money legt ze uit wat daarvoor nodig is: in eerste plaats een overheid die het goede voorbeeld geeft.

De hoogleraar omgevingspsychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen is een vooraanstaand wetenschapper in haar vakgebied. Thomson Reuters noemde haar al acht keer ‘een van ’s werelds meest invloedrijke wetenschappelijke geesten’. In 2020 ontving ze de Stevinpremie van de NWO voor ‘de enorme impact die [ze] met haar onderzoek heeft op het internationale klimaatbeleid en de strijd tegen klimaatverandering’. Ze schreef mee aan het meest recente rapport van het Intergovernmental Panel on Climate Change () en zit in een expertgroep die minister Rob Jetten van Economische Zaken en Klimaat adviseert over het Nederlandse energiesysteem in 2050.

‘Beter stikstofbeleid is lang door zachte heelmesters uitgesteld’

De energietransitie en klimaatverandering zullen het leven van burgers ingrijpend veranderen. Waarom is zowel bij overheden als bij het IPCC pas redelijk recent aandacht voor de burger?

Klimaatverandering werd lang als een technisch, natuurwetenschappelijk probleem gezien. In het rapport van dit voorjaar, waaraan ik meeschreef, besteedde het IPCC voor het eerst expliciet

aandacht aan het burgerperspectief. Dat was ingegeven door vragen van landen die zeiden: ‘We weten dat klimaatverandering bestaat, we weten wat we ertegen kunnen doen, maar hoe krijgen we dat voor elkaar?’

Bestuurders ontdekken gaandeweg dat alleen een impactanalyse of een technologische ontwikkeling niet volstaat. Er zitten ook gedragsaspecten aan, dat is niet helemaal hetzelfde als draagvlak, daarom heb je gedragswetenschappers nodig.

U zit in een expertteam dat de overheid moet adviseren. Dat is dit jaar opgericht, terwijl het bedrijfsleven al jaren in Den Haag lobbyt voor wat het nodig heeft voor de energietransitie. Moet dat expertteam nu achteraf goedkeuren wat overheid en bedrijfsleven al hebben afgesproken?

Er zitten allemaal onafhankelijke mensen in het expertteam, iedereen is op persoonlijke titel benoemd. Ik ga er vanuit dat ze ook dingen durven te zeggen die niet zo lekker liggen.

Maar het ministerie kan nog steeds zeggen: ‘Leuk advies, maar we doen er niks mee.’

Dat kan altijd. We hebben geen garantie dat ze onze adviezen zullen implementeren, maar dan hebben ze wel iets uit te leggen, want dat zou heel onverstandig zijn. Dan heeft de burger nog minder vertrouwen.

Heeft u het idee dat u er vanuit uw vakgebied iets in de melk heeft te brokkelen?

Er is veel belangstelling voor gedragsverandering. Maar ik worstel er zelf mee hoe ik mijn invloed het beste kan laten gelden. Hoe kan ik voorkomen dat mijn betrokkenheid een verplichte oefening achteraf wordt? Veel projecten en consortia moeten nu verplicht gedragswetenschappen meenemen in hun plannen, maar tot nu toe gebeurde het regelmatig dat ze alle technologie en ingrepen al hadden bedacht en pas op het einde bij ons kwamen met de vraag: ‘Kun jij ervoor zorgen dat mensen het willen?’

Onze expertise wordt nu gelukkig vaker in een vroeger stadium ingeschakeld. Collega's zitten in andere groepjes die het ministerie adviseren, mede omdat het ministerie die kennis zelf onvoldoende in huis heeft. Dat benadrukte minister Jetten ook tijdens een bijeenkomst met de IPCC-auteurs.

Veel mensen maken zich zorgen over het klimaat, en doen zelf van alles om duurzamer te leven. Daar kun je veel beter op inspelen

Is het een probleem dat het ministerie die kennis ontbeert?

Ja. Er zitten vooral juristen en economen bij ministeries: die hebben een mensbeeld dat niet altijd overeenkomt met wat wij psychologen waarnemen. Zij denken bijvoorbeeld dat mensen extreem gevoelig zijn voor prijzen, maar mensen kiezen niet altijd voor de goedkoopste optie – anders zouden veel mensen geen auto meer hebben, want die zijn hartstikke duur. Als het prijsverschil tussen producten niet groot is, spelen andere motivaties mee en kiezen mensen soms toch voor de

duurdere opties. Het ligt dus niet zo simpel.

Moraliteit en milieuoverwegingen spelen een belangrijke rol. Veel mensen maken zich zorgen over het klimaat, en doen zelf van alles om duurzamer te leven. Daar kun je veel beter op inspelen.

Maar met campagnes als ‘Een beter milieu begint bij jezelf’ wordt de last op de schouders van de burgers gelegd. Is dat terecht?

Vaak wordt de indruk gewekt dat de burger nu aan zet is, maar uit het IPCC-rapport bleek dat het niet een kwestie is van óf de burger, óf de industrie, óf de overheid. Iedereen moet iets doen. En allemaal tegelijkertijd.

Onze individuele bijdrage is gering, maar wat burgers doen speelt wel een rol. Ze kunnen druk uitoefenen op bedrijven en overheden door anders te stemmen of door bedrijven te boycotten: ze kunnen zelf hun gedrag veranderen. Maar wat burgers doen, wordt ingeperkt door de keuzes die bedrijven en overheden maken. Daarom moet je zo'n verandering vanuit een systeemperspectief bekijken.

Een heldere visie van de overheid zou helpen: dit is waar we met z'n allen naartoe gaan. En dat is meer dan roepen dat we in 2050 klimaatneutraal moeten zijn, want dan weet nog steeds niemand hoe dat moet gebeuren. Zo'n visie betekent dat alle partijen zekerheid krijgen. Pas wanneer bedrijven weten welke investeringen zich zullen terug betalen, zullen ze hun activiteiten omzetten. Dat geldt ook voor burgers. Die willen niet het gevoel hebben nu keuzes te maken die later nadelig blijken, bijvoorbeeld doordat de overheid toch een ander energiesysteem gaat stimuleren.

Gaat zo'n visie gepaard met harde keuzes?

Ja. Dat is tot nu toe natuurlijk vaak niet gedaan. Het is pappen en nat houden.

Volgens u gaat het niet alleen om praktische keuzes en geld, maar ook om morele keuzes.

Hoe zit het met de moraal van de overheid?

Zij zou het goede voorbeeld dienen te geven. Maar integendeel: de overheid probeert zelf de regels te ontduiken. Voormalig minister van Infrastructuur en Waterstaat Cora van Nieuwenhuizen (VVD) zei indertijd over de discussie over het vliegveld Lelystad ⁺: 'We verzinnen wel een list.' Dat is zo slecht. Daarmee wek je de suggestie dat als je om een regel heen kunt manoeuvreren, dat ook mag. Bovenal geeft het een verkeerd signaal: zo belangrijk is het doel van de maatregel blijkbaar niet. Want als je eromheen kunt bewegen, dan kunnen we op de oude voet doorgaan. Zo doe je af aan de urgentie.

Vindt u dat politici mensen het idee geven dat we er nog onderuit kunnen?

Precies. De lobby van de boeren is daarop gericht. Ze zoeken hun toevlucht in mogelijke innovaties om hun gedrag niet te hoeven veranderen. Bedrijven die nu worden aangesproken, doen deels hetzelfde. Steenwolfabrikant Rockwool zegt bijvoorbeeld: 'Maar wij komen met innovaties. Het komt wel goed – later.' Precies wat de boeren ook zeggen.

Maar uit de IPCC-rapporten blijkt dat hoe langer je wacht, hoe minder opties je hebt en hoe duurder alle ingrepen worden. Dat zie je inderdaad bij de stikstofcrisis. Beter stikstofbeleid is lang uitgesteld door zachte heelmesters.